

יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה

מים ראשונים: ביום השביעי לתשעה באב אנו חוגגים את ט"ו באב, ללמדך שאין יושבים "שבעה". אין להרבות באבל ואין לקונן יתר על המידה, אלא לקום ולעשות, לבנות ולהיבנות. ביום בו פסק המוות מדור מתי מדבר ושלם עוון חטא המרגלים, וקם דור נוחלי הארץ; ביום זה יש גם לתקן את החטא ההיסטורי של השבטיות ושנאת חנם שבעטין חרב הבית ולהתיר לעצמנו לבוא זה בזה.¹

תענית פרק ד משנה ח – ימים טובים לישראל

אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין שלא לבייש את מי שאין לו ... וחולות בכרמים. ומה היו אומרות? בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה: "שקר החן והבל היופי אישה יראת ה' היא תתהלל" (משלי לא ל). ואומר: "תנו לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה" (שם שם לא). וכן הוא אומר: "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" (שיר השירים ג יא). "ביום חתונתו" – זו מתן תורה, "וביום שמחת לבו זה" – בנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן.²

גמרא בבלי תענית דף ל ע"ב – מבנות צלפחד ועד פלגש בגבעה

רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים. בשלמא יום הכיפורים – משום דאית ביה סליחה ומחילה, יום שניתנו בו לוחות האחרונות.³ אלא חמישה עשר באב מאי היא? – אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה.⁴ מאי דרוש? "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד" (במדבר לו ו) – דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.⁵ אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר: "ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה" (שופטים כא א). מאי דרוש? אמר רב: ממנו, ולא מבנינו.⁷

¹ במים האחרונים בדברינו **בית חשמונאי** בחנוכה הבאנו את הערתו של עמוס חכם ז"ל שעשרה בטבת חל ביום השמיני לאחר שמונת ימי החנוכה, מעין סמל לשקיעתו העגומה של בית חשמונאי. וכאן ביום השביעי לתשעה באב, חל ט"ו באב שהוא יום טוב לישראל וסמל לתקומה ותקווה.

² הדרשה האחרונה "וכן הוא אומר: צאינה וראינה בנות ציון במשלך שלמה" שונה מ-"ואומר" הקודם. את זה האחרון אומר הדרשן ולא בנות ירושלים, במטרה לסיים את המשנה, הפרק ומסכת תענית כולה בדבר חיובי וטוב. (לגבי חתונתו של שלמה המלך עצמו והעטרה שעטרה לו אמו, בת שבע, ביום זה, ניתן קצת לפקפק, ראו ויקרא רבה יב ה). ובגמרא מובאת ברייתא המתארת את מחולות בנות ירושלים ופנייתן לבחורים באופן מורכב יותר. מסתבר שאת האמירות שבמשנה: "בחור שא נא עיניך וראה מה אתה בורר לך. אל תתן עיניך בנוי תן עיניך במשפחה: שקר החן והבל היופי אישה יראת ה' היא תתהלל" – אמרו המיוחסות. לאחרות, היו דברים אחרים לומר. ראו דברי הגמרא במסכת תענית לא ע"א: "מיוחסות שבהן היו אומרות: בחור שא נא עיניך וכו'. תנו רבנן: יפיות שבהן מה היו אומרות - תנו עיניכם ליופי, שאין האשה אלא ליופי. מיוחסות שבהן מה היו אומרות - תנו עיניכם למשפחה, לפי שאין האשה אלא לבנים. מכוערות שבהם מה היו אומרות - קחו מקחכם לשום שמים, ובלבד שתעטרונו בזהובים". ומי לא מופיע? העשירות! כנראה שהן לא היו צריכות לומר הרבה ואולי גם לא לחול בכרמים ...

³ ובאמת תמיהה היא שבכל תפילותינו ובקשותינו לסליחה ומחילה ביום הכיפורים, אין אנו מזכירים שביום זה ניתנו לוחות השניים לעם ישראל, שהייתה זו עת רצון וסליחה על מעשה העגל וציווי המשכן (התחלת מעשהו) ובעצם השלמת מתן תורה. ראו דברינו **יום מתן לוחות שניים** ביום הכיפורים. ראו גם דברינו **לוחות שניים כראשונים?** בפרשת עקב.

⁴ על דרך החידוד אפשר לומר שהחולות בכרמים הם כנגד המחולות בעגל (שמות לב יט) וחג ה' בשילה (שופטים כא יט) הוא כנגד "חג לה' מחר" בחטא העגל.

⁵ ראו הפסוק המלא: "זו הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעינייהם תהיינה לנשים אף למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים". אז הם יכולות להינשא לטוב בעיניהן או במגבלה של השבט? המשפחה? בית האב?

⁶ התשובה לסתירה הפנימית לכאורה שבפסוק היא שהאיסור של בת יורשת נחלה להינשא לבן שבט אחר, לא נהג, אם נהג בכלל, אלא בדור נוחלי הארץ, כפי שנראה בהמשך.

⁷ ט"ו באב הוא יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, אם בעקבות הדין של בנות צלפחד ואם בעקבות התרת החרם מעל שבט בנימין שהושת עליו בעקבות מעשה פלגש בגבעה (שופטים יט-כא). ראו דברינו **בין סדום לפלגש בגבעה** בפרשת וירא. המחולות בכרמים ושדוכי בנות ובני ירושלים, הם איפוא "הותרו שבטים לבוא זה בזה" כפול: זה ההיסטורי: בנות צלפחד ושבט בנימין, וזה של אותה שעה - "הותרו לבוא זה בזה" של אותו בן ובת שנפגשים בכרם. שהרי קשה זיווגו של אדם כקריעת ים סוף והוא בבחינת מתיר אסורים. ראו הפסוק בתהלים סח ז: "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בפשרות" והדרשות שנאמרו עליו לענייני שדוכים, כגון בגמרא סוטה ב ע"א, הסיפור על המטרונה ור' יוסי בן חלפתא בבראשית רבה סח ד (ושם גם החידוד הלשוני: בכושרות – בכי ושירות), ויקרא רבה ח א ועוד. ומבין שני המאורעות ההיסטוריים, בחרנו הפעם לדון בבנות צלפחד ובקשר שלהן לט"ו באב. וכבר דנו בבנות צלפחד בדברינו **בנות צלפחד** בפרשת פנחס; הדברים כאן יהיו בבחינת המשך והרחבה.

רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: יום שְׁפָלוּ בו מתי מדבר. דאמר מר: עד שלא פָּלוּ מתי מדבר לא היה דבור עם משה, שנאמר: "ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה' אלי" (דברים ב טו-יז) – אלי היה הדבור.⁸ עולא אמר: יום שביטל הושע בן אלה פרוסדיות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל, ואמר לאיזה שירצו יעלו. רב מתנה אמר: יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה.⁹ ואמר רב מתנה: אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב – שלא הסריחו, והמטיב – שנתנו לקבורה. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: יום שפסקו מלכרות עצים למערכה. דתניא: רבי אליעזר הגדול אומר: מחמישה עשר באב ואילך תשש כוחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה, לפי שאינן יבשין. אמר רב מנשיא: וקרו ליה יום תבר מגל.¹⁰

איכה רבה פתיחתא לג – ט' באב כנגד ט"ו באב

ר' אבין ור' יוחנן אמרי: יום שביטל החפר מן מתי מדבר. אמר ר' לוי: כל ערב תשעה באב היה משה מוציא כרוז בכל המחנה ואומר צאו לחפור. והיו יוצאין וחופרין קברות וישנין בהן. לשחרית היה מוציא כרוז ואומר: קומו והפרישו המתים מן החיים. והיו עומדים ומוצאין עצמן חמשה עשר אלף בפרוטרוט חסרו שש מאות אלף.¹¹ ובשנת הארבעים האחרון עשו כן ומצאו עצמן שלמים. אמרו: דומה שטעינו בחשבון. וכן בעשור ובאחד עשר ובשנים עשר ושלשה עשר וארבע עשר. כיון דאיתמלא סיהרא,¹² אמרו: דומה שהקב"ה ביטל אותה גזירה מעלינו וחזרו ועשאוהו יום טוב. וגרמו עונותיהם ונעשה אבל בעולם הזה בחורבן הבית פעמים. זהו שכתוב: "ויהי לאבל כנורי ועוגבי לקול בוכים" (איוב ל לא), "ויבכו העם בלילה ההוא" (במדבר יד א). וכיון שגלו התחיל ירמיה מקונן עליהם "איכה ישבה בדד".¹³

מסכת בבא בתרא דף קיט עמוד ב - חכמתן של בנות צלפחד

תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן.¹⁴ חכמניות הן – שלפי שעה דברו. דאמר ר' שמואל בר רב יצחק: מלמד שהיה משה רבנו יושב ודורש בפרשת יבמין, שנאמר: "כי ישבו אחים יחדיו" (דברים כה ה). אמרו לו: אם כבן אנו חשובין – תנה לנו נחלה כבן, אם לאו – תתיבם אמנו!¹⁵

⁸ שלושים ושמונה שנים היה גם משה נזוף ולא דיבר איתו הקב"ה! כך גם בגמרא בבא בתרא קכא ע"א, ירושלמי תענית ג ד, ספרא ויקרא – דבורה דנדבה פרשה א ועוד. ראו הרחבה בנושא זה בדברינו [מתי מדבר](#) בפרשת שלח לך.

⁹ ראו דברינו [חורבן ביתר](#) בתשעה באב.

¹⁰ יום שבירת המגל. הגמרא מרחיבה את המשנה ומוסיפה מאורעות אחרים הקשורים בט"ו באב, הן מאורעות היסטוריים והן כאלה הקשורים לעונות השנה, לחיים בארץ ישראל ולעבודת בית המקדש (ריבוי גוונים שמופיע כמעט בכל חגי ישראל וראש לכולם פסח שהוא חג האביב, מועד יציאת מצרים וסובב סביב קרבן שנותן לו את שמו). ראו מקבילה לגמרא זו בירושלמי תענית פרק ד דף סט וכן בבבלי בבא בתרא קכא ע"א-ע"ב. ואפשר להוסיף לדברי הגמרא גם את ט"ו באב כיום הקובע לעניין נטיעה וקליטת האילן בקרקע שהוא ארבעים וחמישה ימים לפני ראש השנה. בנושא זה הארכנו לדון בדברינו [ראש השנה לאילן](#) בט"ו בשבט, שם הראינו את הסימטריה של ט"ו בשבט בו יצאו רוב גשמי שנה, עם ט"ו באב בו תשש כוחה של חמה, שהם בהפרש של חצי שנה ולשניהם השלכות על חישוב שנות ערלה. ובעניין [ברכת הטוב והמטיב](#) כבר דברנו בו בפרשת עקב תשס"ב. הפעם נתמקד כאמור בטעם הראשון של ט"ו באב "יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה" ומהסיבה של בנות צלפחד.

¹¹ מנין בני ישראל בתחילת ספר במדבר הוא שש מאות אלף שלוש אלפים חמש מאות וחמישים (במדבר א מו). חלק בארבעים הרי לך חמישה עשר אלף ועוד קצת (פרוטרוט). ואולי צריכים לחלק לשלושים ותשע? או אפילו לשלושים ושמונה? ומה עם הנשים? וחידה לדור הצעיר: מי מדור יוצאי מצרים, חוץ מכלב ויהושע, זכו להיכנס לארץ ולא מתו במדבר? (רמז ראשון: הרבה אנשים. רמז שני: נמצא בפתיחה לחידה).

¹² התמלא הירח ואי אפשר עוד לטעות איזה יום בחודש הוא.

¹³ אמרנו שנתמקד ב"יום שהותרו שבטים לבא זה בזה" ובבנות צלפחד, אך איננו יכולים לדלג על מדרש זה שגם יתקשר לנושא העיקרי שלנו בהמשך. פתיחתא דאיכה רבה, כשמו כן הוא, מוביל למדרש [איכה רבה](#) ותשעה באב, לא לימים טובים כט"ו באב (ראו איך מסתיימת הפתיחתא "... התחיל ירמיהו מקונן ... איכה ישבה בדד", כך מסתיימות כמעט כל שלושים וארבע הפתיחות של איכה רבה). הנה אומר המדרש, היה חטא המרגלים ונגזר על דור המדבר למות בו ולא לראות את הארץ. אך קם דור חדש ופסקו המיתות של תשעה באב ועשאוהו יום טוב. ובתקופת השופטים ובית ראשון הלך החג והתעצם והוסיפו לו את האירוע של שבט בנימין, אירועי עונות השנה ועוד (ראו הפתיחתא במלואה שמתבססת על המשנה והגמרות ה"ל ואולי גם על מקורות אחרים ומציינת את כל סממני ט"ו באב). מנגד, הנה הגיעו החטאים שבנינם נחרב הבית פעמיים ובטל יום טוב של ט"ו באב! וחטא המרגלים המקורי במקומו הוא עומד ומי שלא רצה את ארץ ישראל לכתחילה, שוב גולה הימנה. ומכאן קינתו של ירמיהו "איכה ישבה בדד" - שוב כל אחד לעצמו כדין אבלים ופרודים שאינם מותרים לבוא זה בזה. (ומה היה ירמיהו אומר אילו ראה גם את חורבן בית שני?) לכאורה, בטל ט"ו באב. אז מאיפה לקחו איפוא חכמים, לאחר חורבן שני הבתים, לחזור ולחגוג את ט"ו באב? או שמא דברי רבן שמעון בן גמליאל במשנה תענית בה פתחנו אינם אלא געגועים לתקופה שאבדה ותקווה למעין "חדש ימינו כקדם"?

¹⁴ ובהמשך הגמרא שם (קכ ע"א) עוד תכונה חשובה של בנות צלפחד: "בנות צלפחד שקולות היו, שנאמר: ותהיינה, הויה אחת לכולן".

¹⁵ במה ניכרה חוכמתן של בנות צלפחד? ש"לפי שעה דבר". ובמדרש אגדה (בובר) במדבר כז הנוסח הוא: "שלא דברו אלא לשעת הצורך". ובילקוט שמעוני תורה פרשת פינחס רמז תשעג שמרחיב גמרא זו (והבאנו בדברינו בנות צלפחד בפרשת פנחס) מסתתמים

מסכת בבא בתרא דף קכ עמוד א - לטוב בעינייה תהייה לנשים

אמר רב יהודה אמר שמואל: בנות צלפחד הותרו להינשא לכל השבטים, שנאמר: "לטוב בעיניהם תהייה לנשים" (במדבר לו ו), אלא מה אני מקיים "אך למשפחת מטה אביהם תהייה לנשים" (שם)? עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן.¹⁶

מותיב רבה: "אמור אליהם" (ויקרא כב יג) - לאותן העומדים על הר סיני, "לדורותיכם" - אלו דורות הבאים. ... יש באבות שאין בבנים ויש בבנים מה שאין באבות ... קתני מיהת, באבות הוא אומר: "וכל בת יורשת נחלה!" הוא מותיב לה והוא מפרק לה: לבר מבנות צלפחד.¹⁷

אמר מר: באבות הוא אומר: "וכל בת יורשת נחלה".¹⁸ באבות - אין, בבנים - לא, מאי משמע? אמר רבא, אמר קרא: "זה הדבר" (במדבר לו ו) - דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה.¹⁹

רמב"ן במדבר לו ז - כל כורחנו תיטוב נחלה משבט לשבט

ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה - לא חשש הכתוב אלא לתקן העת ההיא. כי אם היו בישראל נשים נשואות לשבט אחר, והן יורשות נחלה היום, או שתירשנה מיום זה ואילך שימות אביהן או אחיהן בלא בנים, על כרחנו תסוב נחלתן ממטה אל מטה, ומי יוכל לתקן בזמן את אשר עותו? כי לא רצתה התורה לצוות שלא יירשו אותן הבן והבעל, שלא ראתה לעקור משפט הירושה. וכן לא יחוש הכתוב למקרים העתידיים לבוא, כי הבנות שאינן יורשות נחלה יכולות להינשא לכל השבטים, ואפשר שתהייה יורשות נחלה בזמן הבא כי ימותו אחיהן בחיי האב ותעבור נחלת אביהן או קרוביהן להן.²⁰

ועל דעת רבותינו (בבא בתרא קכ א) שדרשו דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה בלבד, יתכן שלא היו בכל הדור ההוא הבא בארץ בנות יורשות נחלה זולתי בנות צלפחד, כי על כן לא דברו. וצוה הכתוב, שאם ימות אדם מן היום ההוא עד שתחלק הארץ לשבטיהם ותהיה בתו יורשת אותו, לא תינשא לשבט אחר שלא יבוא האיש ההוא בעת חלוק הארץ לקחת לו נחלה בתוך מטה אחר. כי הקפדה להם תהיה יותר גדולה בעת החלוק שלא יתערבו

טענותיו של משה בדין עם בנות צלפחד: "אותה שעה סלקו את משה". האם אנחנו שומעים כאן דאגה של בנות צלפחד לעצמן, להשיג מה שניתן להשיג ברגע נתון ששוב לא יחזור? (ראו בגמרא להלן שאכן לבנות צלפחד היו דין מיוחד). לאו דווקא. את "לפי שעה דבר" אפשר להבין גם אחרת. ראו פירוש אבן ישראל (שטיינזלץ): "שבאו בטענתן בזמן הנכון, בעת שראויה טענתן להישמע". חכמניות היו לדעת לתפוס את הרגע ואת ההזדמנות, אך לא לצורך שעה, אלא דווקא לטווח ארוך ולדורות. "איזהו חכם? הרואה את הנולד" (תמיד לב ע"ב). **ובנות צלפחד**, אנו טוענים, ראו הרבה הרבה קדימה.

¹⁶ נשוב ונעיין בפסוקים בתורה הדנים בנושא: "זו הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניהם תהייה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהייה לנשים: ולא תסוב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל" (במדבר פרק לו פסוקים ו-ז). יש כאן סתירה לכאורה. את מה נעדיף? את "לטוב בעיניהם תהייה לנשים" או את "למשפחת אביהם תהייה לנשים" ואת "ולא תסוב נחלה"? דעתו של רב יהודה בשם שמואל היא חד משמעית: "לטוב בעיניהם תהייה לנשים" הוא העיקר והשאר הוא "המלצה בלבד" (האם מכאן נוכל אגב למוד שאין להשיא אשה אלא למי שטוב בעיניה?). מהבקשה הראשונה של בנות צלפחד לקבל את חלקן בארץ, התגלגל הדין הלאה לעניין הגבלות או אי הגבלות בנישואין בין שבטיים. האם חזו בנות צלפחד שחכמניות היו השתלשלות זו? האם אכן ראו את הנולד?

¹⁷ רבה חולק על רב יהודה שאמר בשם שמואל. הוא סבור שבדור של בנות צלפחד - דור כיבוש הארץ בזמן יהושע - עדיין נהג האיסור של נישואין בין שבטיים על מנת למנוע העברת נחלה משבט לשבט, לפחות לא לפני הנחלה וחלוקת הארץ הראשונית. בנות צלפחד היו מקרה מיוחד בדור זה (דור האבות) שהותרו להינשא "לטוב בעיניהן". שאר כל הנשים בדור האבות נאסרו בנישואין בין שבטיים, על מנת שלא לפגוע בחלוקת הארץ הראשונית, כאמור. אבל גם הוא מסכים שלאחר דור זה, נפסק האיסור לגמרי - "יש באבות שאין בבנים ויש בבנים מה שאין באבות". ראו פירוש שטיינזלץ שם: "... ומצווה זו שתינשא האשה לבן שבטה הייתה רק בדור האבות, בדור נוחלי הארץ, ולא בדורות לאחר מכן".

¹⁸ ויש לקרוא את הפסוק בהקשרו הכולל: "וכל בת ירשת נחלה ממשות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו: ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל".

¹⁹ רבא לא מוכן להחריג את בנות צלפחד משאר דור באי הארץ. הפסוק: "זה הדבר" שמשמעותו זה ולא דבר אחר, לא בא להחריג את המקרה הפרטי של בנות צלפחד, אלא את דור באי הארץ כולו, שרק לדור זה נאמר הציווי: "וכל בת יורשת נחלה" שתינשא רק לבני שבטה (ראו הפסוקים בהערה הקודמת). לשאר הדורות, אין איסור זה נוהג וחוזר הפסוק: "לטוב בעיניהם תהייה לנשים". סיפור פרשת בנות צלפחד בפרשת פנחס שנאמר למשה מפי הגבורה, הוא העיקר. ולפי שיטה זו שנראית כסיכום הסוגיה, בנות צלפחד קבלו על עצמן את הסייג של מגבלות הנישואין על מנת לזכות בנחלה. בנות צלפחד לא היו מקרה מיוחד לעצמן, אלא סללו את הדרך לדורות הבאים. דרך כפולה: גם חידשו שבת יורשת במקום שאין בנים (ולפני כל שאר קרובי המשפחה), וגם שברו את המסגרת השבטית ואת מגבלות הנישואין רק לבני אותו השבט (אותה משפחה? גלעד? מכיר? מנשה?). עוד לפני המקרה הטריג של פילגש בגבעה, בנות צלפחד הן שגרמו להתרת השבטים לבוא זה בזה, הן המקור הקדום ביותר לאחת הסיבות המרכזיות לכך שט"ו באב הוא יום טוב. אחז משני הימים הטובים ביותר לישראל.

²⁰ הסבת נחלה ממטה למטה יכולה להיות גם בין אנשים, בלי בנות ונשים. ראו בבא בתרא קיא ע"ב: "ואומר: ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו. וכי מנין לפנחס שלא היה לו לאלעזר? אלא, מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשה". וכאן גם מדובר בכהנים שלכתחילה אין להם נחלה בארץ, שבעקבות ירושה מקבלים נחלה בתוך שבט אחר.

השבטים זה עם זה בנחלה. כי אחרי כן כבר נודעה נחלתן ולא יקפידו כל כך... והשם אשר בידו נפש כל חי אין לו לחוש מכאן ואילך.²¹

מסכת ערכין דף לב עמוד ב – ביטול היובל?

דתיניא: משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כה ז),²² בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן; יכול היו עליה והן מעורבין, שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, יהא יובל נוהג? תלמוד לומר: "לכל יושביה", בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין!²³

אחרית דבר

אנו שזכינו לראות בשוב ה' ציון ובכינוס גלויות, עדות ושבטי ישראל מהפזורות לארץ, אפשר שנאמר שבדור האבות העולים והמתיישבים הראשונים בארץ, אכן מן הראוי היה שכל עדה תביא איתה את מנהגיה בשלמותם ותשמרם ולא תסוב מסורת ומנהג מעדה לעדה. אבל בדורות הבאים, כבר הותרו עדות ושבטים לבוא זה בזה ורבו ב"ה הנישואין בין יוצאי קהילות שונות ובני עדה אחת מתפללים עם בני עדה אחרת ואף עוברים לפני התיבה ומתאימים את נוסחם ומנהגיהם. ולעתים קרובות, הבת מביאה לנישואין את 'הירושה והנחלה' מבית אביה ואמה והבעל מקבל עליו מנהגים אלה. וההפך.

ומה נעשה עם מדרש איכה לעיל שחזר תשעה באב ומחק את ט"ו באב? מה נענה לטענתו ששנאת חינוס ופילוג העם כבר מחקו את "הותרו שבטים לבוא זה בזה" ובטל ט"ו באב המקורי! נאמר לו "חכמות נשים בנתה ביתה" (משלי יד א). בדור הזה, בו קולן של הנשים הולך וגובר ומהן חכמניות ומהן צדקניות ודרשניות, עובר קו ישר מבנות צלפחד אליהן. ובזכות הנשים שקבלו את התורה תחילה (תנחומא מצורע סימן ט) שוב "הותרו שבטים לבוא זה בזה". זו הייתה גדולתן וחוכמתן של בנות צלפחד שלכאורה נלחמו על דבר פרטי ואנושי פשוט – רצונן לרשת את אביהן שמת בלא בנים (זכרים) ולא לאבד נחלה, אבל גם ראו הרבה מאד קדימה והבינו שדרך זו סופה לשבור את המסגרת השבטית של עם ישראל, להתירה, וליצור עם אחד. אכן, חכמניות ושקולות היו.

תם ולא נשלם זה הדף

לתיקון יום ט"ו באב

זכר למקדש אשר חרב

נזר לעם לארצו הוא שב

יחיש ישועה שוכן עב

לכל אשר יכאב

לכל אשר ידאב

יגיה חושכו יאיר לו כוכב

²¹ רמב"ן מסכם את הסוגיה הנ"ל ממסכת בבא בתרא ומדגיש שההקפדה של התורה הייתה רק על הנחלה הראשונה. שבעת שחלקו ונחלו את הארץ בתקופת יהושע, תהיה לכל שבט נחלה ראשונית מוגדרת וברורה ולא שסועה ומפולגת. לאחר מכן, אין יותר הקפדה כי אי אפשר אחרת: "על כורחנו תיסוב נחלה ממטה למטה" ו"לא יחוש הכתוב למקרים העתידיים לבוא" ובכלל, גם בת שבשעת נישואיה לא הייתה מועמדת לקבל ירושה (כי יש לה אחים), עשויה להפוך ליורשת לאחר שנשאת (כי מתו אחיה ואין יורשים קרובים ממנה). ובוודאי שלא נגביל אותה לכתחילה עם מי להתחתן שמא תירש ותעביר נחלה. וכי נאסור באופן גורף נישואים בין שבטיים (גם אם הם יוגבלו רק לבת יחידה)? הרי דבר זה לא יעלה על הדעת. "והשם אשר בידו נפש כל חי אין לו לחוש מכאן ואילך". את כל זאת, ראו בנות צלפחד ועשו מה שעשו בראייה חכמה של הנולד! לא רק את זכויותיהן כנשים השיגו בנות צלפחד (לא לגמרי), אלא גם את עקירת השבטיות מעם ישראל שהיא המשך בלתי נמנע. אכן, חכמניות היו.

²² הפסוק המלא הוא: "וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תְהִי־לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תִּשְׁבוּ". הדרור אחד הוא שחרור עבדים וחזרתו של כל שהוא או נחלתו שועבדו באופן כלשהוא למשפחתו ואחוזתו נחלת אבותיו המקורית. דרוור אחר שחידשו בנות צלפחד הוא הדרור / החופש של אדם להינשא למי שחפצה נפשו ולגור באשר יחפוץ.

²³ פתח המקור התנאי בביטול היובל עקב גלות שבטי עבר הירדן המזרחי, וסיים בדברי האמוראים ופירושים, שהיובל בטל כאשר השבטים מעורבבים ואינם יושבים 'כתיקונם'. אם כך, אזי בנות צלפחד שחידשו שבת לא רק יורשת אלא יכולה להינשא לאשר חפץ ליבה ואין הירושה שהביאה חוזרת ביובל, אולי הן שגרמו שדין היובל פקע הרבה לפני גלות שניים וחצי השבטים, פשוט במרוצת הדורות, בהם התערבבו נחלות השבטים עקב 'בנות יורשות' ונישואות באשר יישאו, בפרט אם נאמר שט"ו באב הוא חג קדום מימי תקופת השופטים.

ולכל אשר ביתו שלו
טרם ניצב
וחולק בכרמי שילה
טרם חטף
נשלח איחולינו בגילה
ל- Two באהב בט"ו באב

מחלקי המים

מים אחרונים: החיבור של בנות צלפחד לט"ו באב קשור גם ללוח השנה. פרשת מסעי, בה מוזכר נושא בנות צלפחד בפעם השנייה (הפעם הראשונה היא בפרשת פנחס) ובהקשר עם הסבת הנחלה ממטה למטה, היא החותמת את ספר במדבר ולעולם תהיה שבת מברכים של חודש אב – החודש של ט"ו באב שבזכות בנות צלפחד הפך ליום שהותרו בו שבטים לבוא זה בזה. ראו כללי הלוח בשולחן ערוך אורח חיים סימן תכח.